

Veteraaniperinteen seminaari
Helsinki 3.11.2005
Johanna Rainio-Niemi, VTM
johanna.rainio@helsinki.fi

Kansallinen identiteetti – menneisyys, nykyisyys, tulevaisuus

Arvoisa puheenjohtaja, hyvät juhlapuhujat, arvoisa seminaariyleisö,
Toisen vuosituhannen alussa tutkijoiden, poliitikkojen ja virkamiesten tapaamisissa kautta Euroopan, ja Euroopan ulkopuolellakin, viitataan usein suomalaiseen malliin. Tässä mallissa teknologinen osaaminen ja kilpailukyky maailmanmarkkinoilla yhdistyy korkeatasoiseen ja tasa-arvoiseen koulutusjärjestelmään, läpinäkyvään julkiseen hallintoon, kansalaisten korkeaan elintasoon, pieniin tuloeroihin, sekä näiden mukanaan tuomaan sosiaaliseen turvallisuuteen.

On perusteltua puhua jonkinlaisesta vuosituhannen taitteessa esiin nousseesta ”Suomi-ilmiöstä”. Suomalaisena Euroopassa havaitsee nopeasti, että pienen kansakunnan taitava sopeutuminen ja luovuminen globaalistuvan maailman ja talouden aallokossa – ”talouden ja yhteiskunnan kilpailukyky” – tunnetaan laajalti ja se kiinnostaa. Toistuvasti kysytään koulutusjärjestelmästä, teknologisesta edistyneisyydestä, vauraudesta ja tehokkuudesta. Tuntuu jopa erikoiselta havahtua siihen, että tämän päivän Suomi-kuva maailmalla on lähes särötön - kuva pienen kansakunnan urheista ponnisteluista, kansallisesta selviytymisestä ja kansainvälisestä menestyksestä.

Edellä esitetty piirtyy selkeästi esiin myös sosiologi Manuel Castells’in sekä filosofi Pekka Himasen Suomen Itsenäisyyden Juhlarahaston tukemassa tutkimusraportissa, ”Suomalainen tietoyhteiskuntamalli”, ”The Finnish Model of Information Society”¹. On mielenkiintoista havaita, että raportissaan Castells ja Himanen – kansainvälisen tieteellisen keskustelun huippunimiä kumpikin – nostavat suomalaisen tietoyhteiskuntamallin keskeisenä menestystekijänä esiin vahvan kansallisen identiteetin. He kirjoittavat: ”Globalisoituvassa maailmassa suomalaisten vahva kansallinen identiteetti on ollut perusta, joka on helpottanut rakennemuutoksen osapuolien vuoropuhelua ja yhteistoimintaa.” Edelleen he toteavat, että mallin kopioiminen on vaikeaa sillä niin tiiviisti se on sidottu maan ainutkertaiseen historialliseen kokemukseen. Kuitenkin: samalla kun kansallinen identiteetti on perusta, jolta kyseinen tietoyhteiskunta-malli nousee, tämä malli on myös uusi rakennuspalikka tämän päivän suomalaisessa kansallisessa identiteetissä.

¹ Helsinki: WSOY 2001.

Vastaava ajatus Suomen ja suomalaisten vahvasta kansallisesta identiteetistä toistuu lukemattomissa eri raporteissa, tutkimuksissa ja julkisessa puheessa – kotimaassa ja ulkomailla. Onkin perusteltua todeta että vahva kansallistunto ja väkevä samaistuminen kansalliseen yhteisöön ovat suomalaisen poliittisen kulttuurin keskeinen – ellei kaikkein keskeisin – tunnusmerkki. Tämä johtopäätös voimistuu vertailevassa perspektiivissä, jota itse omassa tutkimustyössäni käytän. Vahva kansallistunto ei olekaan ainoastaan suomalaisen poliittisen kulttuurin tunnuspiirre, se näyttäisi olevan myös sen erityispiirre – ominaisuus, jonka kautta tämä ”suomalainen tapaus” piirtyy vahvana esiin.

Edellä esitetyn johdannon jälkeen voi todeta, että puheenvuoroni teema ”Kansallinen identiteetti – menneisyys, nykyisyys, tulevaisuus” on tärkeä ja keskeinen. Haluan lausua lämpimän kiitokseni kutsusta tulla puhumaan aiheesta tähän arvokkaaseen tilaisuuteen. On kunnia puhua yleisölle, jonka joukossa istuu monia kansallisen identiteetin historian ja nykyisyyden kannalta keskeisiä tekijöitä ja kokijoita. Näen kutsun myös mahdollisuutena valitettavan harvinaiseen sukupolvien väliseen vuoropuheluun teemasta, joka yhteisen historiallisen muistin ja muistojen kautta koskettaa niitäkin, jotka eivät sotaa ole itse kokeneet – mutta kuulleet siitä koulun alkuluokilta alkaen. Omassa puheenvuorossani pyrin nostamaan esiin myös tulevaisuuden perspektiiviä. Kysyn seuraavassa ensin mikä oikeastaan on ”kansallinen identiteetti”: miten tämän usein käytetyn, mutta tarkemmin ajatellen aika vaikeasti jäsentyvän käsitteen voisi ymmärtää. Toiseksi, kysyn millainen on kansallinen identiteetti nimenomaan suomalaisessa tapauksessa? Lopuksi pohdin suomalaisen kansallisen identiteetin haasteita tulevaisuuden perspektiivissä. Tässä yhteydessä nostan esiin myös muutaman ajatuksen veteraanisukupolven perintöön liittyen.

On tärkeää huomata, että kansallinen identiteetti ei sellaisenaan ole olemassa, se ei koskaan eikä missään yhteydessä ole itsestään selvä, ennalta annettu ja muuttumaton. Kyse on sosiaalisessa kanssakäymisessä, siis, **yhteisön jäsenten keskinäisessä vuorovaikutuksessa muodostuvasta yhteisöllisyyden ja yhteenkuuluvaisuuden kokemuksesta.** Näin ollen kansallisen identiteetin voi siis ymmärtää ilmauksena **yhteisöllisestä samaistumisesta, yhteenkuuluvaisuuden tunteesta** suhteessa yhteisöön, jota kutsutaan **kansaksi tai modernissa ajassa kansallisvaltioksi.**

Yhteistä historiaa koskeva tieto liittyy aivan olennaisesti yhteisön, esimerkiksi kansan identiteettiin – miten? Siten, että samaistuminen kyseiseen yhteisöön rakentuu ja vahvistuu sen kautta, että yhteisen menneisyyden kokemukset tunnetaan ja niitä kerrotaan aina uudelleen, uusille sukupolville. Tämän uudelleenkertomisen, tiettyjen yhteisten tarinoiden toiston, pohjalta muodostuu

traditio, perinne ja traditioiden – siis kansallisvaltion tapauksessa kansallinen traditio, perinne, joka koostuu rikkaasta kirjosta erilaisia pienempiä yhteisöllisesti tärkeitä yhteisiä kertomuksia. Nämä tarinat kerrotaan aina uudelleen ja muodostavat näin pikkuhiljaa yhteisön, kansan, yhteisen muistin ja perinteen.

On mielenkiintoista havaita, että nämä kertomukset menneestä kerrotaan siis aina kulloisessakin **nykyajassa**. Elinvoimaisin perinne liittyykin sellaisiin menneisyyden kokemuksiin, jotka osataan kertoa uudelleen niin, että kertomus tarjoaa vastauksia tässä päivässä vallitseviin kysymyksiin tai epävarmuuden aiheisiin. Toisin sanoen: perinne, ammentaa voimansa **kyvystä puhutella nykyhetkessä** kertomalla **menneestä** kokemuksesta. Tätä kautta se tuo jatkuvuuden ja selviytymisen sanomaa muutoksen ja epävarmuuden keskelle, ohjenuoria tulevaisuuteen. Elävä perinne on siis aina sidottu yhteisön nykyisyyteen.

Edellä esittämäni saattaa kuulostaa vaikeasti avautuvalta tai teoreettiselta. Aivan samaan teemaan viittasi kuitenkin 1950-luvun alun nykyhetkessä silloinen kapteeni Jaakko Valtanen. Sotakorkeakoulun diplomityössään ”Maanpuolustushengen (-tahdon) kehittämisen ja ylläpitämisen edellytykset ja mahdollisuudet erityisesti nuorison keskuudessa” hän nosti esiin isänmaallisuuden ja kansallisaatteen uudelleen määrittelemisen tarpeen – silloisen kylmän ja ”totaalisen sodan” olosuhteissa. Hän pohti riittäkö uusissa olosuhteissa enää ”vastauksena pelkkä kansallisuusaatteen elähdyttämä isänmaallisuus ja isänmaanrakkaus”, etenkin niiden sukupolvien keskuudessa, jotka eivät vapaudestaan olleet taistelleet.

Valtanen jäseni suomalaisen kansallisuusaatteen traditiota viittaamalla J.V. Snellmaniin. Jo Snellman aikanaan esitti, että kansallishenki ja siihen liittyvä isänmaallisuus on sisällöltään ”muuttelehtivainen” – se saattaa siis johtaa harhaankin. Tästä syystä, kuten Valtanen Snellmania työssään lainaa: ”ihmisen tulee antaa isänmaallisuudelle järjellinen sisältö”. Näin ymmärrettynä isänmaallisuuden kehittäminen nykyajan haasteita vastaavaksi näyttäytyi keskeisenä kansallisena sivistystehtävänä.

Edellä lainatuilla jäsentelyillään silloinen kapteeni Valtanen osui monella tapaa 1950-luvun alun aikalaisia huolestuttavien kysymysten ydinhermoon. Nähdäkseni hän tässä yhteydessä siis omalta osaltaan osallistui kansallisen yhteisön perinteen uudelleenkertomiseen silloisen nykypäivän haasteiden valossa. Kuten esimerkki oivallisesti osoittaa, kysymys ei kuitenkaan ollut ainoastaan kansallisen perinteen toistamisesta. Olennaisella tavalla kysymys oli **uudelleenkertomisen kautta**

tapahtuvasta kansallisen identiteetin **uudelleenmäärittelystä**. Juuri tällaista muuttuvaisuutta ja kulloiseenkin nykyhetkeen sitoutuneisuutta tarkoitan sanoessani, ettei kansallinen identiteetti ole pysyvä, muuttumaton ja ennalta annettu. Perinne uusiutuu ja ammentaa elinvoimansa jatkuvan uudelleenkertomisen kautta joka samalla on avointa uudelleentulkinnalle ja muuttuville olosuhteille. Esimerkiksi: tänään en puhu totaalisen tai kylmän sodan asettamista haasteista kansalliselle identiteetille – on oman ikäpolveni onni, ettei niin tarvitse tehdä. Sitäkin huikaisevampi on ajatus siitä, että minulla viidenkymmenen vuoden päästä olisi mahdollisuus kuulla, miten yhteisöllisen identiteetin haasteita silloin jäsennetään. On todennäköistä, että se tapahtuu aivan toisella tapaa kuin täällä tänään, mutta miten sitä on jäätävä mielenkiinnolla odottamaan.

Katsoessani suomalaisen kansallisen identiteetin historiallista kaarta **tästä päivästä** käsin erotan kaksi selvää tunnuspiirrettä:

Ensiksi: suomalaiselle poliittiselle kulttuurille näyttää olevan tunnusomaista, että yhteisöllisen samaistumisen kohde on nimenomaan **kansallinen yhteisö, ja sen edustajana oma kansallisvaltio**. Tämän päivän näkökulmasta esimerkiksi paikallinen, maakuntakohtainen tai puolueperustainen yhteisöllinen samaistuminen ei näyttäytyy yhtä voimakkaana tai läpileikkaavana. Vaikka suomalaisten voimakas samaistuminen kansalliseen yhteisöön ja omaan kansallisvaltioon tuntuisi täällä kotona täysin itsestään selvältä ja luontevalta, vertailevassa kansainvälisessä perspektiivissä voimakas kansallinen samaistuminen ei ole niin itsestään selvää. Toisaalta, on havaittava että suomalaisenkin yhteiskunnan historiassa on osoituksia siitä, ettei tilanne ole aina Suomessakaan ollut näin yksinkertaisen selvä. Äärimmäisenä esimerkkinä viitataan vuoden 1918 sotaan, jonka muiston repiäisyys on monella tapaa läsnä myös kansallisessa identiteetissä. Itse asiassa yksi vahvan suomalais-kansallisen identiteetin tehtävistä onkin ollut yhteisöllisyyden, keskinäisen solidaarisuuden ja yhteenkuuluvaisuuden luominen vuoden 1918 sodan hajottavan ja traumaattisen muiston ja perinnön päälle. Tällaisen kaikille yhteisen kansallisen suomalaisen identiteetin luominen ei onnistunut helposti – usein sanotaan, että ”kansallinen eheytyminen” tapahtui vasta 1960-luvulla, paljolti keskinäisten ristiriitojen olemassaolon tunnustamisen ja hyväksymisen kautta. Tälle ”kansallisen eheytyksen” prosessille raskaiden sotavuosien yhteiset kokemukset ja uhraukset, sekä etenkin talvisodan ”kansakunnan yhdistänyt” kokemus on ollut aivan keskeinen viittauskohta. Tämä tarina on kerrottu usein, mutta mielellään kuulisi lisääkin veteraaniemme kokemuksista, ei vain sodassa vaan myös sodan jälkeisinä vuosikymmeninä, jolloin kansallisesti määrittyneen yhteisymmärryksen ja yhteistyön löytäminen ei aina näytä olleen helppoa. Nämä erimielisyydetkin ovat erottamaton osa suomalaisen yhteiskunnan historiaa. Tämän päivän

perspektiivistä, jolloin kaikki suomalaiset tuntuvat haluavan olla samaa mieltä ”kansallisesti tärkeistä” kysymyksistä ja puolueistakin kaikki hallituksessa, sodan jälkeisten vuosikymmenien ristiriidat näyttävät mielenkiintoisilta. Kansallisen yhteistyön ja yhteisymmärryksen henki löydettiin – ainakin se tänä päivänä näyttää olevan laajalti jaettu osa poliittista kulttuuria ja poliittista elämää.

Tarkasteltuna tämän päivän tilanteesta käsin, vahvan kansallisen samaistumisen lisäksi toisena kansallisen identiteetin erityispiirteenä voi mainita historiallisen elinvoimaisuuden. Ristiriidoistakin huolimatta kansallisia perusratkaisuja koskevat kysymykset ovat aina olleet keskeisellä sijalla suomalaisessa yhteiskunnassa ja poliittisessa kulttuurissa. Tähän suoraan liittyen kansallisen identiteetin uudelleenkertomisen ja uudelleentulkinan perinne näyttäytyy poikkeuksellisen pitkäikäisenä. Kuten huomataan, puheenvuorossanikin olen jo voinut viitata pitkään historialliseen kaareen: Snellmanista, 1950-luvun alkuvuosiin sekä kaksituhattaluvun alun tietoyhteiskunta-mallin analyttikkoihin. Kilpailukyky-Suomea koskevia kertomuksia voikin pitää uusimpana lenkinä suomalaisen kansallisen identiteetin uudelleenkertomisen ketjussa. Myös tässä uusimmassa kertomuksessa toistuu ydintarina pienen kansakunnan hämmästyttävästä selviytymisestä. On helppo nähdä, että selviytymistarinan historiallinen esikuva tai avainkokemus, josta perusjuoni ammennetaan, on vuosien 1939 - 1945 sotien kokemus. Tässä suhteessa on siis perusteltua sanoa, että veteraanien kokemus on tämän päivän suomalaisen vahvan kansallisen identiteetin ytimessä ja elää voimakkaana. Tätä selviytymistarinan juonta kertoo ja tuottaa uudelleen ajatus Suomen selviytymisestä ja menestyksestä globaalissa talouskilpailussa tai Euroopan Unionin moniäänisessä konsertissa. Tässä kilvassa ”Suomi” pärjää tunnollisena, urheana ja oma-aloitteisena mallioppilana ja loistaa kansainvälisten vertailevien tilastojen kärjessä. Puhutaan myös taitavasta ja tehokkaasti toimeenpannusta kansallisesta innovaatiopolitiikasta, jonka päämääriin ja toteuttamiseen suomalaisen yhteiskunnan kaikki keskeiset tahot ovat yhteisymmärryksessä sitoutuneet. Tämä toistetaan myös ajatusta ”talvisodan ihmeestä” yhteisymmärryksen löytymisestä ulkoisten haasteiden edessä. Ulkoiset haasteet näyttävätkin olleen poikkeuksellisen keskeisiä suomalaiselle tarinalle ja kansallisen yhteisymmärryksen rakentumiselle.

Kun kapteeni Valtanen 1950-luvun alussa jäseni suomalaisuuden ja kansallisen identiteetin haasteita, hän viittasi kylmän sodan ideologioiden välillä käytyyn taisteluun. Sitä käytiin ihmisten mielipiteistä, kaikilla yhteiskunnallisen elämän tasoilla, kouluista työpaikoille. Tämän päivän haasteet ovat toisenlaisia. Ne liittyvät moniulotteiseen ja monitasoiseen kansainvälistymiskehitykseen, jotka liittyvät tiedonkulun, kulttuurin ja talouden globalisaatioon sekä Euroopan yhdentymiskehitykseen. Ne haastavat kansalliset tavat määritellä yhteisöllistä,

valtiollista ja yhteiskunnallista elämää. Kansainvälisyys, poikki-kansallisuus ja yli-kansallisuus ovat aikaisempaa selvemmin rakentuneet sisään kansalliseen politiikkaan, ne ovat osa kansallista, kotimaista politiikkaa ja yhteiskunnallista elämää. Toden totta: Euroopan yhdentymisen ja globalisaatio eivät tapahdu kansallisen politiikan kentän ulkopuolella vaan täällä kotimaassa, suomalaisessa yhteiskunnassa.

On selvää, että tämä tilanne asettaa haasteita ennen kaikkea sellaiselle poliittiselle kulttuurille, jossa yhteisöllinen samaistuminen rakentuu ensinnäkin poikkeuksellisen voimakkaasti ajatukselle **suomalaisesta** yhteiskunnasta ja valtiosta sekä toisekseen kansalliselle yhteisymmärrykselle löytymiselle **ulkoisten uhkien** edessä.

Tietysti on selvää, että tällä hetkellä suomalainen kansallinen identiteetti näyttää kansainvälistyneessä maailmassa vain vahvistuneen – voin viitata edellä esiin nostettuun kilpailukyky-suomeen ja siihen liittyvään kansalliseen identiteetti-käsitykseen. Kansainvälisesti katsoen Suomella menee loistavasti. Suomalaisen, poikkeuksellisen laajaa yhteiskunnallista hyväksyntää nauttivan kansallisen identiteetti-projektin haaste saattaakin monella tapaa nousta kotimaasta. Selitän näkemystä vertaavan esimerkin kautta: Vietin kuluneen kuukauden Itävallassa, jossa julkisen keskustelun kohteena on pysyvästi maahanmuuttajavastainen ja 'kotimaata' korostavan oikeisto-populistisen poliittisen liikehdinnän nousu. Tässä yhteydessä esitettiin usein ajatus uudenglaisista sisäpoliittisesti merkittävistä jaoista: niiden kesken jotka ovat voittaneet tai hävinneet kansainvälistymiskehityksessä. Kun kansainvälistyminen ja globalisaatio tapahtuu nimenomaan Suomessa tai Itävallassa, siis nimenomaan ”kansallisessa” yhteiskunnassa, lopputuloksena onkin väistämättä uudenglaisia jännitteitä: kansainvälistymisen sekä vanhojen kansallisvaltiokeskeisten käytäntöjen purkamisen hyödyt/haitat eivät jakaannu tasaisesti kaikkien yhteisön jäsenten kesken. Myös osa kansallisvaltion institutionaalisista perusjärjestelyistä joutuu uudella tapaa puolustuskannalle. Tämä kehitys saattaa tehdä ”kansallisen” määrittelyt uudella tapaa poliittisesti herkäksi aiheeksi.

Verrattuna itävaltalaiseen tapaukseen, suomalaisen kansallisen identiteetin ehdoton ominaispiirre ja erikoisuus on viime vuosikymmenien aikana ollut kansallisesti määrittyneen yhteisöllisen identiteetin yhteiskunnallinen kattavuus ja sen läheinen sitoutuminen valtiokoneistoon. Samaistuminen kansalliseen yhteisöön on ollut tasa-arvoisesti mahdollista kaikille halukkaille: kansallisen katon alle on toisen maailmansodan yhteisen ponnistuksen integroitu koko suomalainen yhteiskunta. Itse opintoni 1990-luvun puolivälissä aloittaneena olen elänyt suomalaisessa

yhteiskunnassa, jota näyttää leimanneen sekä uuden Euroopan yhdentymisen mukanaan tuomat mahdollisuudet että poikkeuksellisen voimakas laaja-alaisesti hyväksyty ”uus-kansallistunteen” nousu. Tämä piirre on leimannut koko poliittista kulttuuria ja järjestelmää aikana, jolloin yhteiskunnallinen, poliittinen ja taloudellinen valta on ollut veteraanipolven aikanaan haastaneiden suurten ikäluokkien käsissä. Samanaikaisen Euroopan yhdentymiskehityksen valossa tekisikin mieleni tässä yhteydessä viitata Minervan pöllöön, joka lähtee lentoon illankoitossa. Käännän katseeni kuitenkin ensi sijassa tulevaan.

Nykymuotoisen laaja-alaisesti yhdistävän kansallisen identiteetin haasteista suurin liittyy mielestäni nimenomaan sen kattavuuteen oloissa, joissa kansainvälistyminen avaa sekä uudenlaisia mahdollisuuksia että uudenlaisia epävarmuuksia. Kärjistävä esimerkki: kansainvälistymisen epävarmuutta vastustavien voimakas tarrautuminen kansalliseen elementtiin yhteisöllisenä samaistumisstrategiana voi kääntyä myös kansainvälisyyttä vastustavaksi, muutosvastarintaidentiteetiksi. Sen suojaan vetäytyvät ne, jotka uudessa kansainvälistyvässä ja monikulttuuristuvassa tilanteessa kokevat elinolosuhteensa uhatuiksi. Tällainen kehitys merkitsisi kansallisen samaistumisen yhteiskunnallisen kattavuuden selvää heikentymistä.

Lopuksi haluaisinkin nostaa suomalaisen kansallisen identiteetti-projektin perinnöstä esiin, ei sen kansallista yhteisöllisyyttä, vaan demokraattiseen poliittiseen järjestelmään liittyviä **kansalaisten** yhteisöllisyyttä korostavia aineksia. Tämäkin ulottuvuus on selvästi läsnä suomalaisen identiteetti-projektin historiassa - vaikka jääkin usein kansalliseen ja suomalaiseen kollektiiviin liittyvien teemojen peittoon.

Tänään, Euroopan integraation ollessa arkipäivän todellisuutta, on selvää, että monet kansallisvaltion itsenäisyyden symbolit määritetään eurooppalaisen, ei kansallisen, politiikan piirissä. Samaan aikaan kansallisten raamien sisällä toimii kuitenkin edelleen **poliittisen yhteisöllisyyden kaikkein tärkein kantava pilari**: demokraattisin pelisäännöin toimiva poliittinen osallistumis- ja edustusjärjestelmä. Yhteisöllinen samaistumisstrategia, jossa korostuvat aktiiviseen, osallistuvaan kansalaisuuteen liittyvät oikeudet ja velvollisuudet, periaatteet ja käytännöt, voisi tarjota aineksia uudenlaiseen yhteisölliseen identiteettiin. Tämä painotus saattaisi avata oven myös niiden voimakkaan kansallisten latausten purkamiseen, jotka mahdollisesti ovat pitkällä tähtäimellä vaikeasti yhteen sovitettavissa nykypäivän avoimuutta, monikulttuurista vuorovaikutusta korostavan ilmapiirin kanssa. Kansainvälisyys on tänä päivänä osa kansallista kulttuurin, politiikan ja talouden käytäntöjä – tähän liittyen tarvitaan myös uudenlaisia yhteisöllisen samaistumisen

strategioita ja ymmärtämystä myös sellaisia yhteisöllisiä arvoja kohtaan, jotka eivät määrity yksinomaan kansalliselta pohjalta. Tässä suhteessa jätän ilman kysymyksen siitä, olisiko suomalaisessakin poliittisessa kulttuurissa aika siirtää kansallista identiteettiä koskevan huomion painopistettä kohti yhteiskunnallisemmin ja osallistuvammin painottuneita kansalaisvelvollisuuksien ja kansalaisarvojen pohtimista? Voisiko kansallisvaltion sijaan puhua kansalaisten valtiosta, kansallisen identiteetin sijaan kansalaisen identiteetistä?

Nykykansalaiselle veteraanipolven perintö tarjoaa tässä suhteessa paljon pohdittavaa. Näiden kansalaisten kohdalle osuneet yhteisön olemassaoloon ja toimimiseen liittyvät tehtävät ovat esimerkki kaikkein raskaimmista velvollisuuksista. Kokemuksen pohtiminen herättää kunnioituksen tunteen ja konkreettisella tavalla osoittaa niiden oikeuksien arvon, joista myöhemmät suomalaiset ikäpolvet ovat voineet nauttia. Se auttaa ymmärtämään kansalaisuuden ja demokraattisten osallistumisjärjestelmän arvon myös suhteessa tulevaan. Myös velvollisuudet asettuvat uuteen perspektiiviin.

Koko suomalaisen sodan kokeneen yhteiskunnan – naisia, lapsia ja vanhuksia siis unohtamatta – tarkasteleminen kansalaisina, jotka oman poliittisen järjestelmänsä säilyttämisen puolesta joutuivat kantamaan kaikkein raskaimman velvollisuuden, ohjaa huomiota myös **yksittäisiin ihmiskohtaloihin** sodan mielipuolisen ja raa’an todellisuuden keskellä. Kun ”kansallista selviytymistarinaa” katsoo tarkemmin – pintaa syvemmälle – siinä alkaakin erottua uskomattoman rikas ja moniulotteinen yksittäisten värien ja sävyjen kirjo: yksittäisten ihmisten, perheiden, kylien ja kaupunginosien inhimillisesti täyteläinen tarinoiden kudος. Tämä havainto mykistää inhimillisyydellään, urheudellaan, syvimmällä surullaan, ilollaan ja kauneudellaan, samalla nämä ovat kertomuksia inhimillisyydestä, ei niinkään kansakunnasta. Pahasta ja epäoikeudenmukaisuudesta, mutta myös äärimmäisestä urheudesta, selviytymisestä ja vastuuntunnosta yhteisöä, kanssakansalaisia ja läheisiä ihmisiä kohtaan – rintamalla ja kotirintamalla. Veteraanipolven ja koko sodan kokeneen suomalaisen yhteiskunnan perinnön ei tarvitse peittyä kokonaan ihanteellisen kansallisen tarinan taakse. Tämä kansallinen tarina muodostuu niiden yksittäisten selviytymistarinoiden varassa, jonka päähenkilöitä ovat kaikki sodan kokeneet – inhimillisen elämän eri sävyissä.

Tässä perspektiivissä voin luottavaisin mielin sanoa uskovani sotasukupolven perinnön elinvoimaan ja kykyyn puhutella nuorempia. Sotien kokemukset tuovat esiin äärimmäisiä inhimillisiä kysymyksiä ja arjen tarinoita aikana, jolloin äärimmäisen hyvän ja pahan vastakohtat olivat käytännössä poikkeuksellisen näkyvästi läsnä. Tämän jännitteen kautta tulevat polvet varmasti tulevat miettimään ja kertomaan teidän selviytymistarinnan uudelleen ja uudelleen – sen kaikissa

inhimillisen elämän suurissa ja pienissä sävyissä. Samaan aikaan saavat tilaa esiin niidenkin tarinat, jotka ovat peittyneet sankarillisempien ja suurempien varjoon. Kaikesta tästä, niin uskon, tulee muodostumaan tulevien polvien kuva sodasta ja sen kokemuksesta. Monella tapaa se on moniäänisempi kuin kansakunnan menestystarina, mutta samalla aikaa todennäköisesti elinvoimaisempi puhuteltaessa tämän päivän ihmistä.

Keskustelussa sodan kokemuksesta näkisin lopulta tärkeäksi inhimillisen, inhimillisyyteen liittyvien syvällisten eettisten kysymysten selkeämmän ja tiedostavamman erottamisen ”kansakunnan” valtopolitiikan maailmaan kuuluvasta keskustelusta. Nämä kaksi kuuluvat olemukseltaan eri sfääreihin. Niiden sekoittaminen on tyypillistä, toisinaan hyvin mutta toisinaan varsin surullisin seurauksin. Uskon, etteivät kansakunnat tai valtion ole asioita, joiden toiminnasta voidaan tyhjentävästi keskustella hyvän ja pahan termein. Sen sijaan niiden toiminnan perustelu hyvän tai pahan termein on sitäkin yleisempää: tässä mielessä se on poliittista toimintaa. Tärkeää olisi kuitenkin ymmärtää valtiollis-poliittisten ja inhimillis-eettisten kysymyksenasetteluiden ero. Sodan kokemusten kautta tämän eron selventämiseen tarjoutuu oivallisia mahdollisuuksia – juuri siitä syystä, että ne tässä yhteydessä niin läheisesti ja monesti raskaalla tavalla kietoutuvat yhteen. Sotasukupolven kokemus tarjoaa tässä suhteessa mittaamattoman arvokkaan perinnön kansallista ja kansalaisia koskevan perinteen jatkuvalla uudelleenkertomiselle ja uudelleentulkinnalle. Kiitos.